

Елена Святохо. Субъективация позиции учащегося в образовательном пространстве внешкольного учебного заведения в процессе исследовательской деятельности.

В статье раскрываются основные отличия образовательной среды внешкольного учебного заведения как необходимые психолого-педагогические условия становления и развития субъектной позиции учащихся. Учебная исследовательская деятельность рассматривается как одна из форм реализации процесса субъективации познавательной позиции.

Ключевые слова: субъектная позиция учащегося, субъективация позиции учащегося, исследовательская деятельность, внешкольное образование, особенности внешкольного образования

Elena Svyatokho. Subjectivation of student's positions in the educational space extracurricular educational institution in the process of research.

This article presents the main differences between extra curriculum and formal educational environment which act as necessary psychological and pedagogical conditions of formation and development of the subjective position of students. Academic research considered as one of the ways of the cognitive process of subjectivation.

Key words: subject position of the student, subjectivation of student's position, research activities, extra curriculum education, main features of extra curriculum education.

УДК 374

Т. Д. Цвірова

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Стаття присвячена особливостям розвитку позашкільних закладів різних типів в Україні періоду 1920-1941 рр. Особливу увагу приділено питанням організації навчально-виховного процесу, спрямованого на формування навичок дослідництва, здійснення дослідницької діяльності дітей та учнівської молоді.

Ключові слова: дослідництво, дослідницька діяльність дітей, творчий розвиток особистості, навчально-виховний процес позашкільного закладу.

Постановка проблеми. Формування творчої особистості потребує розвитку в неї здатності до самостійності, пошуку, дослідницької та

наукової діяльності. Найбільш сприятливі умови для розвитку дитячої творчості різного напрямку (естетичної, технічної, наукової та ін.) створені в позашкільних навчальних закладах, мета яких – забезпечення потреб дитини у творчій самореалізації [3].

Метою статті є висвітлення процесу організації навчально-дослідницької діяльності учнів у позашкільних навчальних закладах України у період з 1920 по 1941 роки.

Аналіз досліджень і публікацій. Організація навчально-дослідницької роботи учнів у позашкільних навчальних закладах була предметом досліджень багатьох вітчизняних вчених. Так, проблемам виховання дітей у позашкільних закладах присвячені роботи Л. Виготського, С. Шацького, Т. Сущенко та ін.

Л. Виготський, зокрема, зазначав, що творчість існує всюди, де людина уявляє, комбінує чи створює щось нове, яким малим би воно не вважалося у порівнянні з творчістю геніїв. Дослідник наголошував на тому, що будь-яка дитина має здібності до творчості, потрібно лише розпізнати індивідуальну логіку творчого розвитку особистості й створити для неї відповідні умови. Необхідною умовою даного процесу є співпраця вихованця та педагога. Організація співтворчості педагога та учня у пізнавальній діяльності вимагає загальної евристичної спрямованості навчання і виховання, яка забезпечується збільшенням кола пошуково-творчих завдань, створенням психологічної атмосфери співпраці, взаємної підтримки [1].

За Т. Сущенко, пріоритетними категоріями позашкільної педагогіки є такі поняття, як «співтворчість», «захоплення», «інтерес», «творча діяльність», «дослідництво», «інтелектуальна незалежність», «саморозвиток», «психологічний комфорт», «обдарованість», «гармонійний і всебічний розвиток», «взаємодія» [8].

Виклад основного матеріалу. Навчально-виховний процес у позашкільних навчальних закладах спрямований на всебічний розвиток творчої особистості, формування соціального досвіду на основі власних бажань дитини, урахування її нахилів і задатків. Найголовніша функція позашкільних навчальних закладів – це залучення дітей до різних видів діяльності, які, у першу чергу, забезпечували б їхнє особистісне становлення.

Протягом 1920-1941 рр. в Україні склалася мережа позашкільних закладів, визначилися їх типи: комплексні (будинки, палаци піонерів, дитячі містечка тощо) та спеціалізовані (станції юних натуралістів, техніків, туристів; музичні, спортивні школи; бібліотеки тощо).

Серед мотивів, що спонукали дітей відвідувати ці позашкільні заклади, були: захоплення, пізнавальний інтерес, бажання спілкуватися з однолітками, професійна орієнтація, творча дослідницька діяльність тощо.

У 1923 р. в Києві було створено перше дитяче екскурсійне бюро, діяльність якого полягала в розробці планів та маршрутів екскурсій,

наданні консультацій з питань дитячого туризму [9, с.64]. Матеріал спостережень під час екскурсій ставав здобутком шкільного музею як початкового осередку краєзнавства.

З 1924-1925 рр. розпочинається стабілізація й поступове піднесення народного господарства і школи, тому створення нових типів позашкільних закладів на даному етапі було вкрай необхідним. Головним завданням їх визначалось проведення масової роботи з підростаючим поколінням на основі дослідної та дослідницької діяльності дитячих колективів у галузі науки, техніки, мистецтва, організація суспільно корисної праці та розумного дозвілля. У зв'язку з цим почали створювати профільні позашкільні заклади.

Так у березні 1925 року було створено Київську дитячу біологічну станцію (з 1926 р. – Центральна дослідно-педагогічна агробіостанція), де діяли гуртки кролівників, метеорологів, садівників, птахівників, здійснювалась різноманітна дослідницька робота. До основних завдань цієї станції відносилось надання допомоги школам в організації натуралістичної роботи, проведення занять із гуртківцями, виховання любові до природи рідного краю.

Такі станції функціонували і в інших містах України, у 1930 р. їх кількість становила 8. Практична спрямованість діяльності станцій юних натуралістів полягала в їх активній допомозі у відбудові сільського господарства, в озелененні міст і сіл тощо.

Серед пріоритетних завдань позашкільної освіти було розширення політехнічного кругозору дітей і підлітків. Технічні гуртки почали організовуватись з 1923 року, оскільки в цей період трудове виховання стало одним із провідних напрямів діяльності позашкільних закладів. Перед гуртками ставилося завдання – розвивати дитячий інтерес до технічної творчості, вивчати історію розвитку техніки, проводити технічні екскурсії, організовувати виставки.

У грудні 1927 року в Києві було засновано першу в Україні дитячу технічну й сільськогосподарську станцію. Дитячі технічні станції (ДТС), станції юних техніків (СЮТ) створювались з метою організації досліджень технічних процесів, здійснення дослідництва, вони відігравали велику роль у прищепленні дітям інтересу до техніки. Республіканські й обласні станції здійснювали широку методичну роботу з питань дитячої технічної творчості, пропагували серед учнів досягнення вітчизняної науки і техніки, ознайолювали їх з життям видатних учених. При станціях діяли гуртки юних авіа- та судномоделістів, радіогуртки тощо.

Основними принципами змісту роботи цих гуртків були:

- безпосередня практична користь предметів, приладдя тощо, що виготовлялись на гуртках;

- тісний зв'язок практичної роботи гуртка з вивченням відповідної галузі промисловості;

- узгодження роботи гуртка з усією діяльністю закладу;
- колективність у роботі;
- самореалізація та самостійність дітей у дослідницьких діях.

У 30-40 рр. ХХ ст. навчально-виховна робота в позашкільних закладах здійснювалася за такими основними напрямками: політико-виховний; технічно-виробничий; науково-дослідницький; художньо-естетичний; військово-фізкультурний; екскурсійно-туристський; оздоровчий; патріотичний; дозвіллевий [2; 4; 5; 6]. Такі напрями позашкільної діяльності створювали умови для формування свідомості юних громадян, зростання потенціалу їхньої творчої діяльності, професійної орієнтації. Зміст навчально-виховної роботи полягав у задоволенні потреб держави, запитів дітей та підлітків у різних галузях культури, науки й техніки, організації змістовного й цікавого дозвілля.

У зв'язку з політехнізацією освіти у 30-тих роках ХХ ст. значна увага в навчально-виховній діяльності позашкільних закладів приділялася технічній пропаганді. Станом на 1932 рік в Україні працювало вже 9 великих та 40 маленьких дитячих технічних станцій, велика кількість різних технічних гуртків. Робота в технічних гуртках, в основі якої лежали моделювання, дослідництво, створення «дійових» моделей, забезпечувала опанування спеціальних знань і навичок з певним мінімумом політехнічних знань. Дуже цікавим у цьому напрямі на той час був досвід Одеської технічної станції, де силами гуртківців було організовано в одному з сіл електростанцію [5, с. 3].

22 листопада 1933 року була прийнята «Постанова про допомогу школярам в оволодінні технікою», у якій наголошувалось на тому, що всі міські бюро ІТС зобов'язані:

1) знайти авторів для створення книжок для дітей, створення і випуску дитячих технічних кінофільмів із різних галузей промисловості, агротехніки;

2) взяти на себе організацію дитячих технічних станцій при школах;

3) призначити технічних керівників гуртків, доручити їм організовувати виставки, проводити лекційну роботу в технічних гуртках.

Технічні гуртки, станції юних техніків задовольняли інтерес дітей до праці, техніки, дослідницької діяльності [7]. У позашкільних закладах технічного профілю проводилися популярні лекції та бесіди на технічну тематику.

У 1934 році відбувся перший обласний і міський зліт юних техніків, у 1937 році дитяча технічна станція організувала зліт юних винахідників. ДТС організовували постійні пересувні виставки дитячої творчості, конкурси, екскурсії, експедиції, консультації тощо.

У лютому 1931 року в Києві було відкрито Республіканську екскурсійно-туристську станцію. Це створило нові можливості для залучення до активної діяльності десятків і сотень тисяч молодих краєзнавців, які прагнули до творчості в даному напрямі.

Протягом 1934-1941 рр. в Україні масово відкривалися комплексні позашкільні заклади нового типу – палаци піонерів та жовтенят, мета діяльності яких полягала в організації цікавого дозвілля та розумного відпочинку вихованців. Окрім того, школярі активно залучалися до різних видів дослідницьких робіт. Тут виявлялися здібності й таланти, задовольнялися різноманітні дитячі запити та інтереси.

Цікавим був досвід роботи клубу юних дослідників Арктики, створеного у 1934 році в Харкові. У 13 гуртках даного клубу працювали понад 300 вихованців, які захоплювалися проблемами Арктики, мріяли стати дослідниками, вченими, інженерами, штурманами тощо. Такі об'єднання стали прообразом наукових товариств учнів як найвищої форми організації позашкільної роботи з розвитку пізнавальної та творчої діяльності дітей і підлітків.

X Пленум ЦК ВЛКСМ рекомендував місцевим комсомольським організаціям проводити районні, міські й обласні виставки дитячої творчості, підтримувати ініціативу школярів щодо створення дослідних ділянок тощо. З метою перевірки здібностей та можливостей дітей організовували конкурси різноманітної тематики з різних галузей знань.

У 1920-1941 рр. у позашкільних закладах використовувалися масові, групові та індивідуальні форми організації навчально-виховної роботи, мета, завдання, принципи якої були спрямовані на виховання всебічно розвиненої особистості. Творча діяльність вихованців являла собою іноді справжню ініціативу й новаторство. Наприклад, гуртківці Вінницького палацу піонерів та жовтенят понад рік будували свій перший у СРСР мініатюрний піонерський цукровий завод, на якому була встановлена вся необхідна апаратура, виготовлена на заводах області. Майже всі процеси виробництва на цьому підприємстві були механізовані. Завод розпочав працювати 8 грудня 1936 року і виробляв 8 кг цукру щоденно.

Дитяча експериментально-дослідницька, пошукова й винахідницька праця була спрямована на розв'язання загальнолюдських чи соціально-економічних завдань, у зв'язку з чим вихованці відчували свою причетність до життя дорослих, училися організовувати трудовий процес, як дорослі, розуміли і свою відповідальність. Це з часом приводило до того, що інтерес до обраної теми переростав у серйозну захопленість, у справу всього життя.

Варто зазначити, що дослідницьку й пошукову діяльність вихованців скеровували відомі вчені, наукові співробітники вищих навчальних закладів, вчителі. Наприклад, як повідомляла газета «Піонерський форпост» від 18.06.1936 р., діяльністю Київського палацу піонерів і жовтенят опікувались такі представники науки, як О. Палладін, Є. Патон, О. Гольдман.

Зокрема, Український інститут фізичної хімії ім. Л. Писаржевського делегував для постійної допомоги юним технікам професора Б. Дайна (про

таку підтримку юних талантів повідомляла газета «Юний технік» від 15.01.1935 р.).

Учні випробовували себе в експериментально-дослідницькій роботі, брали участь у фахових експедиціях, олімпіадах, конкурсах, виставках, спілкувалися з винахідниками, науковцями. Поступово гуртки та об'єднання такого напрямку переростали у наукові товариства. Це сприяло творчому розвитку вихованців, допомагало рости наукову зміну. Виконуючи суспільно корисну роботу, беручи участь у культурній діяльності, діти й учнівська молодь застосовували здобуті ними теоретичні знання, поглиблювали їх та перевіряли достовірність. Позитивні наслідки індивідуальної виховної роботи з учнями стимулювали вияв уваги, піклування, своєчасної допомоги. Звідси виникала атмосфера взаємоповаги і взаємодовіри.

Для стимулювання творчої діяльності молодого покоління широко використовувалося змагання, яке допомагало вихователю краще оцінити можливості кожної дитини, сприяти її розвитку, виховувати характер, згуртовувати колектив. Під час змагання виявлялися та розвивалися інтереси й творчі здібності дітей, активізувалася пізнавальна та інші види діяльності. Сила змагання полягала в його гласності та об'єктивному порівнянні підсумків.

У 1920-1930 рр. роки в Україні однією з провідних форм навчально-виховної діяльності була масова робота, основним змістом якої визначалося пропагування дослідництва, досягнень науки, техніки, мистецтва, вмотивування до розвитку творчості, організація змістовного дозвілля. Робота з вихованцями вибудовувалася на засадах максимального розгортання дитячої ініціативи й самодіяльності, проводилася в яскравих і захоплюючих формах.

До 1941 року в Україні була створена й функціонувала широка мережа позашкільних закладів різних типів, основний принцип роботи яких – розвиток ініціативи і творчості вихованців, забезпечення можливості участі кожного школяра (в залежності від його інтересів і віку) в різних видах діяльності.

Висновок. Творчий розвиток школяра, спрямування його дослідницької діяльності у певній мірі залежав від створених умов, методів та форм організації науково-дослідницької роботи, вмілого педагогічного керівництва тощо. Створення атмосфери доброзичливості, співпраці, ситуації успіху, умов для розвитку дитячої творчості було одним із пріоритетних завдань діяльності позашкільного навчального закладу.

Список використаної літератури

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте (психологический очерк) / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1967. – С. 16.
2. До всеукраїнської наради в справах позашкільної роботи. – ЦДАВО України : [ф. 166, оп. 10, спр. 935, арк. 57].

3. Закон України «Про позашкільну освіту» // Освіта України. – 2000. – № 31. – 16 с.
4. Положення про зльоти юних натуралістів і дослідників в УРСР 1940 р. // Зб. наказів та постанов НКО Укр. РСР. – К., 1940.
5. Положення про районні дитячі технічні та сільськогосподарські станції. – ЦДАВО України: [ф. 166, оп. 10, спр. 415, арк.3–10].
6. Про підготовку школярів до Всесоюзної сільськогосподарської виставки // Зб. наказів та розпоряджень НКО УРСР. – 1940. – № 3. – С. 11.
7. Рада Профспілок України «О помощи школьникам в овладении техникой». – ЦДАВО України : [ф. 2605, оп. 4, спр. 468, арк. 97-99].
8. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка : [навчальний посібник] / Т. І. Сущенко. – К. : ІСДО, 1996. – 144 с.
9. Таран В. До питання про методику проведення екскурсій / В.Таран // Радянська освіта. – 1925. – № 5. – С. 64.
10. Цвірова Т. Д. Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920-1941 рр.): дис... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Цвірова Тамара Дмитрівна. – К., 2004. – 236 с.
11. Шацкий С. Т. Что такое клуб? / С. Т. Шацкий // Избр. пед. соч. : В 2 т. – М. : Учпедгиз, 1980. – Т. 1. – С. 258–266.

Тамара Цвірова. Организация учебно-исследовательской работы учащихся во внешкольных учреждениях: исторический контекст.

В статье идет речь о развитии внешкольных учреждений разных типов в Украине в 1920-1941 гг., об организации в них учебно-воспитательного процесса, направленного на развитие исследовательской деятельности детей и учащейся молодежи.

Ключевые слова: *исследовательская деятельность учащихся, творческое развитие личности, учебно-воспитательный процесс внешкольного учреждения.*

Tamara Tsvirova. Organization of teaching and research work of students in extracurricular institutions: historical context.

The article deals with the development of different types of extracurricular institutions in Ukraine in 1920-1941 years. It deals with the organization of the educational process aimed at the development of research activities of children and youth.

Key words: *research activities of students, the creative development of the personality, the educational process of non-formal institutions.*